

Analiza građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti od 1900. do 1920. godine

Jurišić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:655674>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
(za diplomski rad) SMJER BIBLIOTEKARSTVO
Ak. god. 2023./2024.

Martina Jurišić

**Analiza građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske
dječje književnosti od 1900. do 1920. godine**

Diplomski rad

Mentorica: dr. sc. Ana Barbarić, red. prof.

Zagreb, veljača 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Sadržaj

Sadržaj.....	3
1. Uvod.....	4
2. Bibliografija i dječja književnost.....	6
2.1. Bibliografija	6
2.2. Objektivnost, ideologija i moć	7
2.3. Dječja književnost	10
2.4. Funkcionalna i nefunkcionalna dječja književnost	12
3. Analiza građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti od 1900. do 1920. godine.....	13
3.1. Općenito	13
3.1.1. Metodologija	14
3.1.2. Izazovi	16
3.1.3. Krajnji cilj	16
3.2. Autorstvo	17
3.3. Nakladništvo	20
3.4. Jezik	22
3.5. Broj izdanja po godinama	23
3.6. Nakladničke cjeline	25
3.7. Čitatelji dječje književnosti	27
3.8. Univerzalna decimalna klasifikacija	29
3.9. Izazovi prezentizma i poimanje dječje književnosti	32
4. Zaključak	34
5. Literatura	35
Popis slika	37
Sažetak	38
Summary.....	39

1. Uvod

Dječja književnost zauzima specifično mjesto unutar znanosti o književnosti – pod neprestanim je utjecajem izvanknjiževnih i unutarknjiževnih strujanja te različita razdoblja i ideologije utječu na njezinu društvenu percepciju. Marijana Hameršak i Dubravka Zima u svojoj knjizi *Uvod u dječju književnost* dolaze do zaključka kako je za dječju književnost specifično dvorazinsko čitanje jer postoji “tekst iz sjene” koji je namijenjen odraslima¹ što dovodi do jedne od većih paradoksalnosti dječje književnosti da ona “govori o djeci za djecu, dok s druge strane nema veze s djecom i dječjim viđenjem svijeta, već predstavlja viziju odraslih o djetinjstvu, tj. o tome što bi i kako djetinjstvo trebalo predstavljati”² Stoga, kod definiranja dječje književnosti, ali i književnosti općenito, nije važno pitanje “što je književnost?”, već “kada je i zašto nešto književnost?”³.

Dječja je književnost kulturni proizvod, a ne stabilna i fiksna kategorija. Njezini su konteksti promjenjivi te je dječja književnost istovremeno proizvodna (dakle “proizvodi” predodžbe o djetetu i djetinjstvu), ali i proizvedena, tj. preuzima aktualne predodžbe i stereotipe, no nije ključni element u tom procesu⁴. Kao i djetinjstvo, i dječja književnost predstavlja povijesno proizvedenu i promjenjivu kategoriju⁵. Iako postoji neki oblik konsenzusa da se područje dječje književnosti različito regulira od nedječje književnosti, prvenstveno zbog toga što je pišu, kontroliraju i vrednuju odrasli⁶, postoje znakovi koji ukazuju da je formiranje dječje književnosti u određenom razdoblju prolazilo kroz iste elemente regulacije kao i nedječja književnost. Iz tog razloga zanimljivo je razdoblje od 1900. do 1920. godine kada se na području umjetnosti, pa tako i književnosti, stvaraju novi pokreti i pravci, tj. započinje razdoblje moderne. Osim kulturnih promjena, značajne su društvene i političke promjene koje direktno utječu i na događanja u kulturnom polju.

Za potonje istraživanje, osim iščitavanja literature i književnih djela, važno je posegnuti i za različitim popisima objavljenih djela o dječjoj književnosti, tj. bibliografijama. Iako postoji nekolicina popisa, poput popisa hrvatski dječjih romana do 1945. godine u knjizi Berislava

¹ Hameršak, M.; Zima, D. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 18.

² Jurišić, M. *Zašto ubiti životinju? Primjeri dječje književnosti*. // *Animal: knjiga o ne-ljudima i ljudima: kulturni bestijarij*: 3. dio / uredile Antonija Zaradija Kiš, Maja Pasarić i Suzana Marjanić. Zagreb: IEF : Hrvatska sveučilišna naklada. 2022. Str. 553

³ Hameršak, M.; Zima, D. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 17.

⁴ Usp. Hameršak, M. *Pričalice: o povijesti djetinjstva i bajke*. Zagreb: Algoritam. 2011. Str. 32.

⁵ Ibid.

⁶ Usp. Lovrić-Kralj, S. *Paradigme tridesetih godina 20. Stoljeća u hrvatskoj dječjoj književnosti*. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu. 2014.

Majhuta *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* ili popis dječje književne produkcije 30-ih godina 20. stoljeća u doktorskom radu Sanje Lovrić Kralj, ipak ne postoji još potpuna i detaljna bibliografija produkcije hrvatske dječje književnosti.⁷

U svojoj knjizi *Uvod u bibliografiju* Logar ističe kako je bibliografija “stručno-znanstvena djelatnost, koja sabire, vrednuje, odabire, sadržinski analizira i opisuje štampane i na drugi način umnožene, javnosti namijenjene tekstove – bibliografske jedinice – pa te opise klasificira, uređuje i obično u obliku uređenih popisa i publicira s namjerom da pruži informacije o literature, a time i pomagala za stručni rad”⁸. Potonja definicija srž je posla koji se odvija na Odsjeku Retrospektivne nacionalne bibliografije gdje se trenutno provodi projekt obrade građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti od 1835. do 1990. godine.

Ovim radom želi se pokazati dio rada na Retrospektivnoj bibliografiji hrvatske dječje književnosti, tj. prezentirat će se rezultati u razdoblju od 1900. do 1920. godine. Cilj je pokazati kako bibliografija nije samo popis objavljenih djela nekog razdoblja, već i moćan znanstveno-istraživački alat iz kojeg se mogu iščitati društvene, kulturne i političke prilike koje su utjecale na nakladničko i književno polje. Također, ukazat će se na izazove s kojima se susreće prilikom izrade bibliografije, poput pitanja “kada je i zašto nešto književnost?”⁹ pri tome pokušavajući izbjeći prezentaciju prošlosti iz perspektive sadašnjosti¹⁰. Ono što se također uočilo prilikom rada na bibliografiji je i pitanje njezine objektivnosti što će se također problematizirati u radu. Metode koje će se koristiti su metoda analize, deskripcije, povijesna metoda, metoda kompilacije i metoda komparacije.

Rad je podijeljen na 4 dijela. Prvi dio čini ovaj uvod koji ističe glavne smjernice i hipoteze rada. U drugom dijelu bavit će se teorijskim osnovama bibliografije i dječje književnosti. Posebna će se pozornost posvetiti teoriji Marine Protrke Štimec iz njezine knjige *Stvaranje književne nacije: oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća* gdje autorica istražuje početke formiranja kanona u hrvatskoj književnosti, a što ujedno predstavlja i rad na nacionalnom pamćenju i identitetom, a čija se paralela može povući i s izradom prvih bibliografija. Treće poglavlje usmjereno je na analizu do sada popisane građe za bibliografiju

⁷ Ideja oko toga postoji, a prvi potezi su pokrenuti na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu na inicijativu Berislava Majhuta i Sanje Lovrić Kralj.

⁸ Logar, J. *Uvod u bibliografiju: teorijski osnovi bibliografije, istorija bibliografije, pregled bibliografija, bibliografija u Jugoslaviji*. Sarajevo: Svjetlost. 1973. Str. 13.

⁹ Hameršak, M.; Zima, D. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 17.

¹⁰ *Ibid.*, str. 25.

hrvatske dječje književnost od 1900. do 1920. godine na Odsjeku Retrospektivne nacionalne bibliografije. Analiza je usmjerena na autore_ice, nakladništvo, jezik publikacija, godine izdanja, nakladničke cjeline, čitatelje_ice te univerzalnu decimalnu klasifikaciju. Time se želi pokazati kako bibliografija nije samo puki popis, nego nam omogućuje povezivanje različitih metapodataka koji nam mogu dati širu sliku o određenom fenomenu, u ovom slučaju stvaranja polja hrvatske dječje književnosti u prva dva desetljeća 20. stoljeća. Posljednji dio rada čini zaključak gdje će se sve navedene ideje i pretpostavljene hipoteze zaokružiti u jednu cjelinu.

2. Bibliografija i dječja književnost: ideologija, moć i legitimacija

2.1. Bibliografija

Bibliografija je namijenjena javnosti i služi kao pregled društvenih i kulturnih promjena koje su karakteristične za jednu zemlju. Knjižnica se često definira kao “skupno pamćenja čovječanstva”¹¹, a tako i bibliografija predstavlja neku vrstu “banke sjećanja”¹². Bibliografija ima dugu povijest u kojoj je često mijenjala značenja. Riječ dolazi iz grčkog *biblion* – knjiga te *grafija* – pisati, a prvi se puta spominje u 5. stoljeću prije Krista u značenju pisanje ili prepisivanje knjiga¹³. Popularnost bibliografija raste nakon otkrića tiska jer dolazi do veće potrebe za popisima sve brojnije tiskarske produkcije knjiga, no ti su popisi većinom biobibliografski. Tek u 18. stoljeću bibliografija poprima značenje po kojem je i danas raspoznajemo i koju Logar vidi kao stručno-znanstvenu djelatnost kojoj je primarna zadaća sabirati, vrednovati, odabirati i analizirati sve javnosti namijenjene tekstove, ali i druge oblike građe¹⁴. Njezina je svrha u tome da omogući korisnicima “brzo pronalaženje bibliografskih podataka koji su im potrebni za znanstveni i stručni rad ili koju drugu svrhu”¹⁵.

Iako se ustanovila primarna svrha bibliografije, do razvoja nacionalnih bibliografija dolazi tek u 19. stoljeću, no pravi zamah dobiva tek u 20. stoljeću kada se uvodi ideja obveznog primjerka. Sve brži znanstveni razvoj, posebno nakon Drugog svjetskog rata, navodi sve veći broj država da se počinju baviti objavljivanjem nacionalnih bibliografija. Tako izrada “tekućih nacionalnih

¹¹ Stipanov, J. Knjižnice i društvo: od potrebe do mogućnosti. Zagreb: Školska knjiga. 2010. str. 12.

¹² Häusner, E-M.; Sommerland, Y. The Role and Function of national Bibliographies for Research. // *Cataloging & Classification Quarterly* 57:1, 1-4. [citirano: 2024-01-20]. DOI: 10.1080/01639374.2019.1579971

¹³ Logar, J. Uvod u bibliografiju: teorijski osnovi bibliografije, istorija bibliografije, pregled bibliografija, bibliografija u Jugoslaviji. Sarajevo: Svjetlost. 1973. Str. 11.

¹⁴ Ibid., str. 13.

¹⁵ Bibliografija. // Hrvatska enciklopedija. 2018. [citirano: 2024-01-20]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bibliografija>

bibliografija koje prate ukupnu suvremenu tiskarsku i nakladničku produkciju u zemlji postaje obvezom svake zemlje”¹⁶. Dodatni poticaj dolazi 1970-te godine nakon nastanka međunarodnog programa Univerzalne bibliografske kontrole (UBC) pod palicom IFLA-e i UNESCO-a¹⁷. Cilj je “učiniti dostupnim bibliografske podatke o svim publikacijama objavljenima u svijetu i omogućiti njihovu razmjenu među bibliografskim ustanovama.”¹⁸ Te ustanove su većinom nacionalne knjižnice, a važnost nacionalne bibliografije, koju stvaraju, leži u njezinoj mogućnosti da daje uvid u kulturno, znanstveno, društveno i gospodarsko stanje neke zemlje. Bibliografija tako nije samo alat za povlačenje informacija, već postaje i istraživački materijal.

2.2. Objektivnost, ideologija i moć

Logar navodi dva pravca oko razumijevanja zadataka bibliografije, a tiče se pristupa popisivanju i analiziranju materijala, tj. objektivnosti u poslu bibliografa.

Pristaše prvog smjera vide zadatak bibliografa prvenstveno kao popisivanje bibliografskih jedinica “prema spoljašnjim podacima i po njenoj stvarnoj slici, uzimajući pri tome u obzir sva bibliografska tehnička pravila opisa. (...) Ako bibliograf pokušava dati nešto više, npr. ocjenu o sadržini knjige ili rasprave, to više nije objektivno;”¹⁹. Drugi se pak tabor suprotstavlja zabranjenoj subjektivnosti “I od bibliografa zahtijevaju pored detaljnog bibliografsko-tehničkog opisa i produbljena poznavanja sadržine, kvaliteta, historijskog i savremenog značenja jedinice, njezinu filozofsku i političku usmjerenosti itd.”²⁰.

Ideja o objektivnosti bibliografije prisutna je i danas. Tako Slavko Harni u svojem radu *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940: struktura, geneza i kulturno-povijesno značenje* navodi kako se Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju može svesti pod geslo “znanje je moć”, budući da je “po svojoj osnovnoj nakani u službi znanja kao pomagalo znanstvenicima (...)”²¹ te “opća nacionalna bibliografija svjedoči o svojoj odanosti

¹⁶ Bibliografija. // Hrvatska enciklopedija. 2018. [citirano: 2024-01-20]. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bibliografija>

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Logar, J. Uvod u bibliografiju: teorijski osnovi bibliografije, istorija bibliografije, pregled bibliografija, bibliografija u Jugoslaviji. Sarajevo: Svjetlost. 1973. Str. 15.

²⁰ Ibid., str. 16.

²¹ Harni, S. Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940: struktura, geneza i kulturno-povijesno značenje. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 3-48(2004), 86-104. [citirano: 2024-01-20]. Dostupno na: <http://eprints.rclis.org/6500/>

istini, a ne ideologiji. Tu dolazi do izražaja znanstveno-dokumentarni karakter Građe kao nacionalne opće bibliografije. Govori se o “predvorju znanosti”.²²

Ističući “neideološki”, “objektivni” karakter Građe za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju, Harni se vodi, kako sam navodi, europskim i srednjoeuropskim kulturnim okolišem i važnim poticajem koji dolazi još od prosvjetiteljstva²³, pri tome ističući već dobro poznato floskulu “znanje je moć”. Potonje je geslo možda najpoznatije po istoimenoj knjizi francuskog povjesničara i filozofa Michela Foucaulta koji pak krilaticu “znanje je moć” analizira u posve drugačijem svijetlu. Iako su moć i znanje dvije, pretpostavili bi, različite kategorije one se ponekad isprepliću i nadopunjuju. Većina su discipliniranih znanja za tog filozofa, u funkciji provođenja moći. Moć nije pasivna, već tvorbena snaga tako da ona tvori i samu subjektivnost. U Foucaultovim analizama moć djeluje u svakom aspektu društvenog života što on određuje kao mikrofiziku moći. Koliko god se to pokušalo opovrgnuti istina je isto tako prožeta odnosima moći. Moć je za Foucaulta pitanje kompleksnih odnosa,²⁴ a ne nešto dano samo pojedincu ili klasi.

U tom kontekstu, i sama bibliografija, kao i njezina izrada odraz su mikrofizike moći i u službi su provođenja moći. Logar se isto tako osvrnuo na temu objektivnosti bibliografije, ističući: „Istorija bibliografije kaže da je od davnina mnogo bibliografa mislilo da bibliografija mora vrednovati i ocjenjivati djela koja popisuje. To je bibliografija, u stvari, uvijek i činila, barem u izvjesnoj mjeri i u izvjesnom obliku. I bibliografije koje nisu anotirane i koje su prividno sasvim objektivne, formalističke, vrednuju već pri odabiranju bibliografskih jedinica. Kad se bibliograf odlučuje hoće li djelo unijeti u bibliografski popis ili ne, ocjenjuje ne samo njegov opseg, njegovu starost i sl. već prvenstveno i njegovu sadržinu, kvalitetu i značaj. Zato je bibliografija zaista jedna od manifestacija ideologije, a istorija bibliografije je zbog toga tijesno povezana s istorijom društvenog razvoja i klasnih borba.“²⁵

U svojoj knjizi *Stvaranje književne nacije: oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća* Marina Protrka Štimec govori o istom utjecaju ideologije i moći na oblikovanje kanona hrvatske književnosti u 19. stoljeću. Autorica navodi kako je stvaranje hrvatskog kanona predstavljalo rad na nacionalnom pamćenju i identitetu, tj. legitimaciji vlastitog

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Spargo, T. Foucault i queer teorija. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk. 2001. Str. 19.

²⁵ Logar, J. Uvod u bibliografiju: teorijski osnovi bibliografije, istorija bibliografije, pregled bibliografija, bibliografija u Jugoslaviji. Sarajevo: Svjetlost. 1973. Str. 16.

kulturnog identiteta²⁶. Najčešće je nastanak kanona povezan s nekom krizom, a u Hrvatskoj tu krizu, prema autorici, predstavlja buđenje nacionalne svijesti, dok književni kanon služi kao sredstvo sa snažnom integracijskom funkcijom koji različite skupine povezuje u zamišljene nacionalne zajednice²⁷. Sličan se proces može pratiti i s razvojem hrvatske nacionalne bibliografije, prvenstveno one retrospektivne. Tako Petar Rogulja u svojem radu *Hrvatska nacionalna retrospektivna bibliografija danas*, navodi kako se u 19. stoljeću Ivan Kukuljević Sakcinski odlučuje stvoriti opću jugoslavensku retrospektivnu bibliografiju u koju bi uključio hrvatske, srpske, slovenske i bugarske bibliografske jedinice²⁸. Na kraju Kukuljević objavljuje samo *Bibliografija hrvatska* 1860. godine, a 1863. njezin *Dodatak*. Rogulja ističe kako je sastavljaču bilo „najvažnije pokazati da postoje hrvatske knjige kao dokumenti nacionalne kulture i jedinstvene hrvatske književnosti.“²⁹. Sljedeći pokušaj izrade hrvatske nacionalne retrospektivne bibliografije započinje tek 40-ih godina 20 stoljeća, ali također u doba velike krize – Drugog svjetskog rata.

Po svemu sudeći, izrada i nastanak nacionalnih bibliografija prolazi isti put kao oblikovanje književnog kanona. Proces nastanka hrvatske nacionalne bibliografija može se svesti na definiciju koju Marina Protrka Štimec koristi kod književnog kanona – on je nadregionalna, nacionalna i nadnacionalna općeljudska kategorija; kao odraz moći, kao oblik legitimacije nacije.³⁰ Njegovo je oblikovanje povezano s političkim interesima, ideologijama i vrijednostima elitne klase koja je najvećim dijelom bijela, muška i europska.³¹ Ono što razlikuje kanon od bibliografije je njegova sposobnost da se mijenja posredstvom nestabilnih varijabli poput ukusa, vremena i mode, ali bez obzira na to percipira se kao trajan i neuvjetovan vremenom.³² Bibliografija je većinom trajna i neuvjetovana vremenom, a do promjena dolazi teško i one nisu uvjetovane ukusom ili modom, više su uvjetovane promjenom vladajuće ideologije.³³

²⁶ Usp. Protrka Štimec, M. Stvaranje književne nacije: oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća. Zagreb: Filozofski fakultet. 2008.

²⁷ Ibid.

²⁸ Rogulja, P. Hrvatska nacionalna retrospektivna bibliografija danas. // Crkva u svijetu 25/1, 1990, 86-88. [citirano: 2024-01-20]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/54148>.

²⁹ Ibid., str. 86.

³⁰ Protrka Štimec, M. Stvaranje književne nacije: oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća. Zagreb: Filozofski fakultet. 2008. Str. 17.

³¹ Ibid., str. 12.

³² Ibid., str. 27.

³³ Ovo je vrlo kompleksna problematika povezana s kriterijima izrade Retrospektivne nacionalne bibliografije. Na primjer, jedan od kriterija je jezik, no to danas stvara određeni problem, budući da je građa koja se obrađuje nastajala u doba kada nisu postojale jasne granice. Tu prije svega mislim na autore iz bosansko-hercegovačkog

Iako se možda može govoriti o Građi za retrospektivnu bibliografiju kao o „predvorju znanosti“³⁴, kako to navodi Harni, ipak treba imati na umu kako u cijelom tom procesu značajnu ulogu ima i moć/ideologija različitih instanci, a koju Marina Protrka Štimec, u kontekstu književnog kanona, prepoznaje ne kao linearnu i institucionalno determiniranu, nego kao difuznu³⁵ i sveprisutnu ili prema Foucaultu prisutnu u svakom aspektu života³⁶.

2.3. Dječja književnost

Slično kao i polje bibliografije i dječja književnost, kao što je navedeno u uvodu rada, nije imuna na ideološke instance, ona je, kako navodi Marijana Hameršak, kulturni proizvod³⁷ ili kako je detaljnije objašnjeno u *Uvodu*: „(...) likovi dječje književnosti nisu nužno uvijek djeca, dječja književnost nije nužno jednostavna, kao što nije nužno namijenjena djetetu. Književni su tekstovi, pa tako i tekstovi dječje književnosti, kompleksne kulturne pojave (...)“³⁸. Cilj je njezina istraživanja, posebno povijesti, izbjeći stvaranje izdvojene književnosti i izdvojenog čitatelja jer to često dovodi do stvaranja ideoloških okvira koji su i danas prisutni.

Kao i „stvaranje“ bibliografije ili kanona, i razvoj se dječje književnosti veže uz neki izvanknjiževni moment. Berislav Majhut u svojoj knjizi *Pustolov, siročić i dječja družba : hrvatski dječji roman do 1945.* navodi kako dječja književnost nije nastala u jednom razvojnom stupnju nacionalne književnosti, već „(...) je nastala time što su je omogućili izvanknjiževni utjecaji: industrijska revolucija, emancipacija žena, novo shvaćanje djeteta itd.“³⁹. Hameršak i Zima uočavaju sličan trend, ističući kako je od 18. stoljeća pojačano objavljivanje dječje knjige, a što se često povezuje uz „stvaranje građanskog društva, procese modernizacije, industrijalizacije, konstitucije kapitalizma i nacionalne integracije“⁴⁰.

Prema Majhutu, kako bi se valjano proučile silnice dječje književnosti, ili jednog njezinog razdoblja, potrebno je djelo, autora ili književnu vrstu smjestiti u određeni povijesni okvir ili

kruga koji pišu mješovitim hrvatskog i srpskog jezika, a nisu se nacionalno jasno odredili. Ili, npr. problem Ive Andrića.

³⁴ Harni, S. Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940: struktura, geneza i kulturno-povijesno značenje. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 47, 3-48(2004), 86-104. [citirano: 2024-01-20]. Dostupno na: <http://eprints.rclis.org/6500/>

³⁵ Usp. Protrka Štimec, M. Stvaranje književne nacije: oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća. Zagreb: Filozofski fakultet. 2008.

³⁶ Usp. Spargo, T. *Foucault i queer teorija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk. 2001.

³⁷ Usp. Hameršak, M. *Pričalice: o povijesti djetinjstva i bajke*. Zagreb: Algoritam. 2011.

³⁸ Hameršak, M.; Zima, D. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 39

³⁹ Majhut, B. *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* Zagreb: FF press. 2005. Str. 38.

⁴⁰ Hameršak, M.; Zima, D. *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 56.

slijed. Hameršak i Zima posebno ističu važnost istraživanja povijesti djetinjstva te navode kako je „(...) po svemu sudeći, upravo dječja književnost imala ključnu ulogu u oblikovanju i promicanju od 19. stoljeća do danas dominantne predodžbe djetinjstva kao autonomnog i od odraslosti radikalno različitog razdoblja“⁴¹.

Majhut upozorava i na postojanje „bijelih područja“ i „crnih rupa“ pri čemu „bijela područja“ definira kao neistražene dijelove dječje književnosti, a „crne rupe“ kao istražene, ali istražene u ideološkom ključu. Stoga je bitno u istraživanjima osvijestiti i ukazati i na jedne i na druge.⁴²

Primarno je teorijsko pitanje koncepcije dječje književnosti kao područja koje se regulira različito od nedječje književnosti. No, iako su elementi regulacije dijelom različiti od onih u nedječjoj književnosti, vidljiva je i izrazita sličnost s istraživanjima u znanosti o književnosti koja su prvenstveno orijentirana na nedječju književnost.

Tako, iako su na području Hrvatske knjige za djecu objavljivane još od 15. stoljeća (prije svega vjerska djela), početak se dječje književnosti postavlja na kraj 18. ili sredinu 19. stoljeća, u vrijeme nacionalne legitimacije.⁴³ Tada, moglo bi se reći, zapravo započinje proces njezine institucionalizacije koja se većinom odnosi na funkcionalne knjige, a tek od kraja 19. stoljeća „(...) književnost se sve rjeđe odnosi na pismenost, učenost ili knjige općenito, a sve češće na fiktionalne, umjetničke tekstove.“⁴⁴ Potonje se može povezati i s promjenom društvene i kulturne klime na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Naime, „Hrvatska je u to vrijeme dio Austro-Ugarske Monarhije, a time i dio moderne Europe, no istovremeno je njezin kulturni razvoj usporen zbog nedovoljno razvijenoga građanstva sve do potkraj 19. stoljeća (usp. Žmegač: 15). No, u razdoblju moderne hrvatska je književnost po prvi puta u tri stoljeća u “stilskome suglasju” (usp. Žmegač: 24) s književnostima drugih, razvijenijih europskih zemalja.“⁴⁵ Taj proces posredno utječe i na književnost namijenjenu djeci, no puno sporije. Naime, kroz cijelo 19. stoljeće, ali i u 20. stoljeću u dječjoj su književnosti u opticaju dvije vrste knjiga: funkcionalne i nefunkcionalne⁴⁶.

⁴¹ Ibid., str. 48.

⁴² Usp. Majhut, B. Bijela područja i crne rupe: povijest hrvatske dječje književnost. // Veliki vidar: stoljeće Grigora Viteza. / uredila Marina Protrka Štimec, Diana Zalar, Dubravka Zima. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 2013.

⁴³ Usp. Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015.

⁴⁴ Ibid., str. 21.

⁴⁵ Jurišić, M. Knjiga omladini Ivane Brlić-Mažuranić. // Kroatologija 5/1, 2014., 69-90. [citirano: 2024-01-21]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/202748>.

⁴⁶ Usp. Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015.

2.4. Funkcionalna i nefunkcionalna dječja književnost

Marijana Hameršak i Dubravka Zima opisuju funkcionalne knjige kao one s utilitarnom funkcijom poput udžbenika, dok su nefunkcionalne knjige više zabavnog karakter, npr. romani.⁴⁷ Danas su češće nefunkcionalne knjige, no u 18. i 19. stoljeću u Hrvatskoj su se za djecu uglavnom tiskale visoko funkcionalne knjige kao što su početnice, katekizimi ili nabožna djela.⁴⁸ Od dječje se književnosti, od 19. stoljeća pa do danas, očekivalo/očekuje da bude naglašeno edukativna i vrednovala se (te se vrednuje i dalje) njezina odgojna primjerenost⁴⁹. No, tijekom 19. stoljeća i u 20. stoljeću opseg se dječje književnosti neprestano sužava⁵⁰. Na prijelazu stoljeća sve više se pažnje posvećuje njezinom tržištu – razvijaju se bogato uređene slikovnice, nagradne knjige, izlaze prvi umjetnički tekstovi namijenjeni djeci, javlja se kritika i mijenja se nakladnička politika. No, ona je i dalje pod snažnim utjecajem drugih diskurzivnih praksi.

U kontekstu spomenutog oblikovanja dječje književnosti na prijelazu stoljeća važno je istaknuti istraživanje Sanje Lovrić Kralj koje provodi u svojem doktoratu. Autorica zaključuje kako dječji ukus u dječjoj književnosti nije dovoljan⁵¹. Djeca ne sudjeluju u reprezentaciji i stvaranju kanona nekog razdoblja, već sve pišu, kontroliraju i vrednuju odrasli, stvaraju kanon te nameću djeci ono što se njima sviđa. Autorica u tome iščitava osnovni paradoks po čemu je dječja književnost toliko različita od nedječje književnosti: „Polje dječje književnosti posebno je po tome što je namijenjeno određenom čitateljskom krugu, a su [sic!] sva pravila nametnuta izvana, od strane kvalitativno drugačijih čitatelja.“⁵². Njezin zaključak korespondira i sa konstatacijom kako ona „govori o djeci za djecu, dok s druge strane nema veze s djecom i dječjim viđenjem svijeta, već predstavlja viziju odraslih o djetinjstvu, tj. o tome što bi i kako djetinjstvo trebalo predstavljati.“⁵³. Upravo su funkcionalna i nefunkcionalna književnost, usmjerenost na odgojnu primjerenost, edukativnu zadaću, crnu pedagogiju i ćudorednost, posebno u 19. stoljeću te tijekom prva dva desetljeća 20. stoljeća, najbolji pokazatelji koliko književnost za djecu nekorespondira s dječjim viđenjem svijeta.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid., str. 24.

⁴⁹ Ibid., str. 26.

⁵⁰ Ibid., str. 28.

⁵¹ Usp. Lovrić-Kralj, S. Paradigme tridesetih godina 20. Stoljeća u hrvatskoj dječjoj književnosti. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu. 2014.

⁵² Ibid., str. 181.

⁵³ Jurišić, M. Zašto ubiti životinju? Primjeri dječje književnosti. // *Animal: knjiga o ne-ljudima i ljudima: kulturni bestijarij*: 3. dio / uredile Antonija Zaradija Kiš, Maja Pasarić i Suzana Marjanić. Zagreb: IEF : Hrvatska sveučilišna naklada. 2022. Str. 553

No, "Uz pomoć kategorija funkcionalne i nefunkcionalne knjige lakše možemo uočiti i teorijsko sužavanje pojma dječje književnosti na dominantno nefunkcionalne tekstove, koje se na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće odvijalo u dosluhu s općim sužavanjem pojma književnosti, ali i sa zahtjevom za umjetničkim, a ne pragmatično-pedagoškim utemeljenjem dječje književnosti".⁵⁴ Razdoblje moderne donosi pluralizam u svim područjima društvenog uređenja pa tako i u području dječje književnosti zbog čega su prva dva desetljeća 20. stoljeća bitna za razumijevanje oblikovanja polja dječje književnosti. "Prvi svjetski rat, kao društveno-politički događaj, i smrt Antuna Gustava Matoša, kao unutarknjiževni/kulturni događaj, u hrvatskoj književnosti postupno dovode do promjene umjetničke poetike"⁵⁵, a to je vidljivo i u dječjoj književnosti.

Izradom bibliografije hrvatske dječje književnosti može se dobiti vrijedan istraživački materijal koji će pomoći u razumijevanju razvoja hrvatske dječje književnosti u odabranom razdoblju od 1900. do 1920. godine. No, treba imati na umu kako ni samo polje bibliografije, tj. izrade bibliografija, nije imuno na institucionalne i ideološke silnice.

3. Analiza građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti od 1900. do 1920. godine

3.1. Općenito

Od 1990. godine u Hrvatskoj se nacionalna bibliografija izrađuje u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici⁵⁶ u Zagrebu „na temelju obveze dostavljanja obveznog primjerka publikacija objavljenih u zemlji“⁵⁷. Godine 2012. hrvatska se nacionalna bibliografija počinje objavljivati na internetu pod nizovima: NIZ A – knjige; NIZ B – članci; NIZ C – serijske publikacije i CIP-knjige u tisku.

⁵⁴ Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 27.

⁵⁵ Jurišić, M. Knjiga omladini Ivane Brlić-Mažuranić. // Kroatologija 5/1, 2014., 69-90. [citirano: 2024-01-21]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/202748>.

⁵⁶ U daljnjem tekstu NSK.

⁵⁷ Hebrang Grgić, I.; Barbarić, A. Metodologija prikupljanja podataka i izrade retrospektivne bibliografije iseljeničkog tiska. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 62/1, 2019, 29-48. [citirano 2024-01-23]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/226729>.

Posebno mjesto unutar hrvatske nacionalne bibliografije zauzima Retrospektivna nacionalna bibliografija⁵⁸ s čijim se radom započinje 40-ih godina prošloga stoljeća. Ona predstavlja „(...) popis hrvatskih knjiga prema jezičnom, nacionalnom, teritorijalnom i predmetnom načelu od početka tiska (1483.) do razdjelnice s tekućom bibliografijom knjiga (1990.).“⁵⁹ Od 1982. do 1999. Nacionalna je i sveučilišna knjižnica objavila 25 knjiga *Građe za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga: 1835-1940*, a od 2016. bibliografija je digitalizirana te se nalazi u digitalnom repozitoriju⁶⁰.

U tim izdanjima djela su obrađena i popisana u duhu pruskih instrukcija, dok je današnji posao na HRB-u usmjeren na bibliografsku obradu još ne obrađene građa u elektronskom katalogu te usavršavanje onih bibliografskih zapisa koji nisu u skladu sa suvremenim bibliografskim pravilima, tj. prema načelima univerzalne bibliografske kontrole (UBC) te međunarodnim standardnim bibliografskim opisom omeđenih publikacija (ISBD(M)).

3.1.1. Metodologija

Popisivanje građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti nije odvojeno od redovnog posla koji se provodi unutar HRB-a. Kriteriji koji se koriste isti su oni koji su nastali na samom početku izrade Građe za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga. Tako se u bibliografiju hrvatske dječje književnosti uvrštavaju „knjige“ „(...) kojoj je autor ili suradnik hrvatske nacionalnosti (nacionalni kriterij), ako je knjiga napisana na hrvatskom jeziku (jezični kriterij) te ako je tiskana odnosno objavljena na području SR Hrvatske, tj. danas hrvatske države (teritorijalni kriterij)“.⁶¹ Osim navedenog, noviji je tematski kriterij, tj. kada knjiga nije obavljena na teritoriju Hrvatske, nije na hrvatskom jeziku niti ju je napisao hrvatski autor, ali se tema odnosi na hrvatsko kulturno, društveno ili političko područje.

Građa za izradu Retrospektivne bibliografije hrvatske dječje književnosti prikuplja se putem abecednih listićnih kataloga te prema starom Stručnom katalogu NSK-a pod stručnom skupinom 212-11: Književnost za mladež i djecu do god. 64. Istraživanjem i prikupljanjem

⁵⁸ U daljnjem tekstu HRB.

⁵⁹ Marin, A. Hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga kao izvor podataka o tiskarstvu i nakladništvu u Hrvatskoj: analiza knjiga objavljenih od 1900. do 1909. Godine. // Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema 24/1-2, 2020, 27-50. [citirano: 2024-01-22]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252320>.

⁶⁰ Usp. Ibid., str. 28.

⁶¹ Harni, S. Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940: struktura, geneza i kulturno-povijesno značenje. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 3-48(2004), 86-104. [citirano: 2024-01-20]. Dostupno na: <http://eprints.rclis.org/6500/>

signatura, odabire se građa koju je nužno obraditi, a obuhvaća razdoblje od 1835. do 1990. godine.⁶² U ovoj prvoj fazi prikupljanja građe za obradu koncentriralo se na ono što je dostupno na spremištima i u katalogima NSK-a. Nakon te faze, trebalo bi prikupljati građu koja nije samo ograničena na matičnu instituciju. Građa se obrađuje *de visu* što znači da je ona primarna bibliografija, tj. „bibliografija rađena isključivo na temelju viđene knjige“.⁶³

Kod prikupljanja i izbora građe odlučeno je da će se u prvoj fazi najveća pozornost dati književnim djelima, odnosno nefunkcionalnim dječjim knjigama, zbog čega se izostavio dio funkcionalnih dječjih knjiga, npr. većinu udžbenika, a isključene su i serijske publikacije.

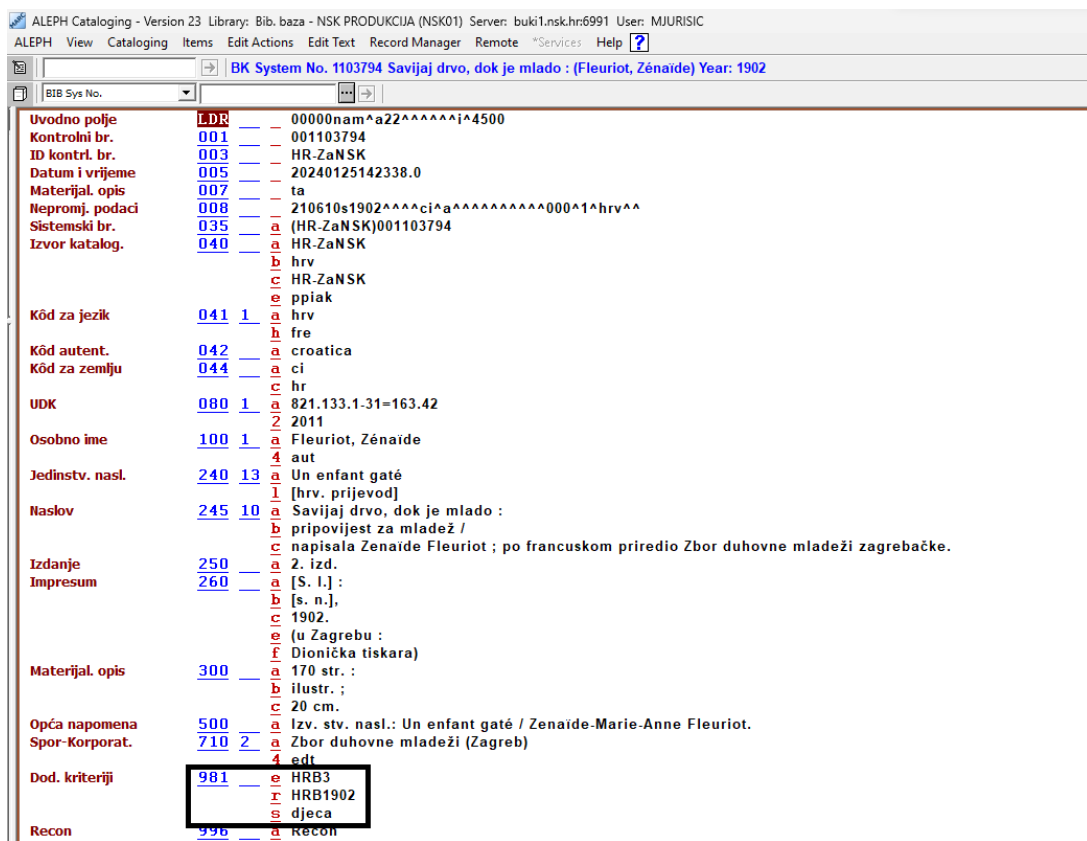
Bibliografski se opisi izrađuju u integriranom knjižničnom programu Aleph koristeći bibliografski format MARC 21 te se sastoje od sljedećih elemenata: skupina 1: stvarni naslov i podaci o odgovornosti; skupina 2: izdanje (ako je navedeno); skupina 4: izdavanje, raspačavanje; skupina 5: materijalni opis; skupina 6: nakladnička cjelina (ako je navedeno) te skupina 7: napomena.⁶⁴ Također, zapis se sastoji i od specijalnog polja 981 u kojem se bilježe dodatni kriteriji za odabir bibliografije. Tako se unutar polja 981, koristi podpolje \$s u koje se upisuje pojam „djeca“⁶⁵ čime se označavaju djela za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti.

⁶² Ovaj je rad, kao što je već navedeno, usmjeren samo na obrađene podatke u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

⁶³ Rogulja, P. Hrvatska nacionalna retrospektivna bibliografija danas. // Crkva u svijetu 25/1, 1990, 86-88. [citirano: 2024-01-23]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/54148>

⁶⁴ Usp. ISBD: međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

⁶⁵ Zbirna imenica „djeca“, koja se koristi za označavanje građe za retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti, označava i publikacije namijenjene djeci nižeg uzrasta, ali i one namijenjene mladeži radi lakšeg objedinjavanja sve građe na jednom mjestu.

Slika 1: Primjer bibliografskog zapisa za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti u integriranom knjižničnom programu Aleph.

Oznaka je vidljiva katalogizatoru, ne i korisniku te je bitna za strojno pronalaženje podataka i okupljanje građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti.

3.1.2. Izazovi

Do sada je za razdoblje od 1900. do 1920. obrađeno 279 jedinica građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti. Nužno je istaknuti kako se s prikupljanjem krenulo prije 4 godine te je još u početnoj fazi s obzirom manje ili veće prekide s radom. Također, mnoge su knjige već bibliografski obrađene, no ne sadrže podpolje \$s „djeca“ u svojim zapisima, budući da su obrađene prije započetog projekta, stoga je nužno to napraviti u svim neoznačenim bibliografskim zapisima.

Jedan od izazova je i taj što se obrada građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti provodi kao jedan dio rada na Odsjeku Retrospektivne bibliografije zbog čega je još dug put do krajnjeg cilja.

3.1.3. Krajnji cilj

Ideja analize je pokazati koliko je autora, a koliko autorica dječje književnosti prisutno u razdoblju od 1900. do 1920. godine, kakva je situacija s prijevodima, nakladnicima, nakladničkim cjelinama, anonimnim djelima. Što se može iščitati o čitateljima_icama iz bibliografskih zapisa i zašto je bitna univerzalna decimalna klasifikacija. Potonji podaci sa sobom povlače i pitanja prezentizma, tj. prezentacije prošlosti iz perspektive sadašnjosti te pitanje „kako je i zašto nešto književnost?“⁶⁶

Cilj je analize ukazati na važnost bibliografija kao alata koji omogućuje ne samo puko povlačenje podataka, već i mogućnost interpretacije određenog razdoblja na temelju bibliografskih opisa i razotkrivanje društvenih i kulturnih promjena u određenom vremenskom razdoblju u određenoj državi.

3.2. Autorstvo

Analiza građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti započinje s glavnom skupinom, podatkom o odgovornosti, tj. autorima_icama djela. Prema Međunarodnom standardu bibliografskih opisa omeđenih publikacija podatak o odgovornosti „može se odnositi na bilo koju osobu ili korporativno tijelo koje je odgovorno za stvaranje ili je doprinijelo stvaranju intelektualnog ili umjetničkog sadržaja djela ili je tom stvaranju pridonijelo“⁶⁷. Iako dječja književnost, s obzirom na svoju usmjerenost na čitatelja, često odaje dojam zanemarivosti autorske pojave, on ipak zauzima glavno mjesto u istraživanjima te iste književnosti. Hameršak i Zima ističu kako taj „maćehinski odnos prema dječjoj književnosti proizlazi iz hijerarhije društvenih vrijednosti i okolnosti da se djetinjstvo vrlo često shvaća kao odrastanje, sazrijevanje, prolazna postaja prema zrelosti, a ne s njome ravnopravna životna faza (usp. Jenks, 2005: 8)“⁶⁸. Iz istog razloga, dječja književnost postaje „vježbalište za pravu književnost“⁶⁹.

Analizom bibliografskih zapisa u razdoblju od 1900. do 1920. od 279 jedinica građe, njih 72 je anonimno, dok je ostalih 207 autorsko djelo. Praksa anonimnih djela karakteristična je za devetnaestostoljetnu poetiku hrvatske dječje književnosti te je proizašla iz didaktičke usmjerenosti

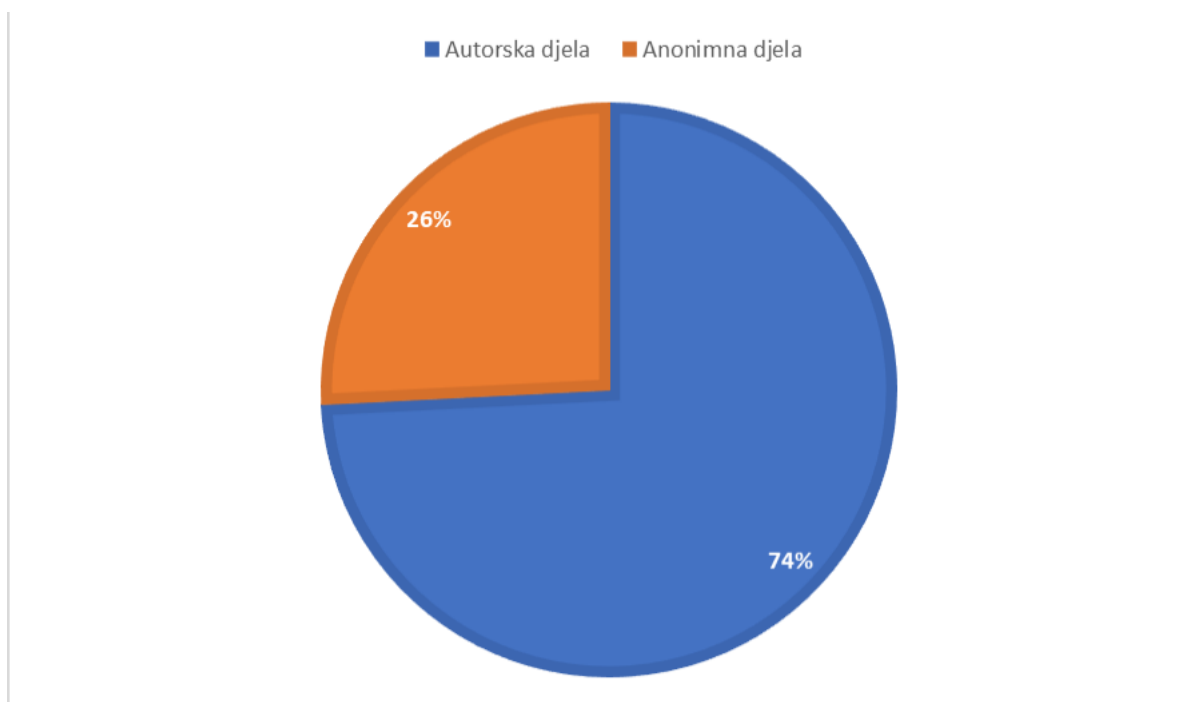
⁶⁶ Usp. Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015.

⁶⁷ ISBD(M): Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevele, hrvatske primjere odabrale i izradile Vesna Hodak i Karolina Holub]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 36.

⁶⁸ Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 100.

⁶⁹ Ibid., str. 101.

i „nezainteresiranosti za kategorije kao što su originalnost, iznimnost djela“⁷⁰ Početkom 20. stoljeća, dječja se književnost počinje više shvaćati kao književna praksa što dovodi i do profesionalizacije pa samim time i smanjenog broja anonimnih djela.

Slika 2: Postotak autorskih i anonimnih djela u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

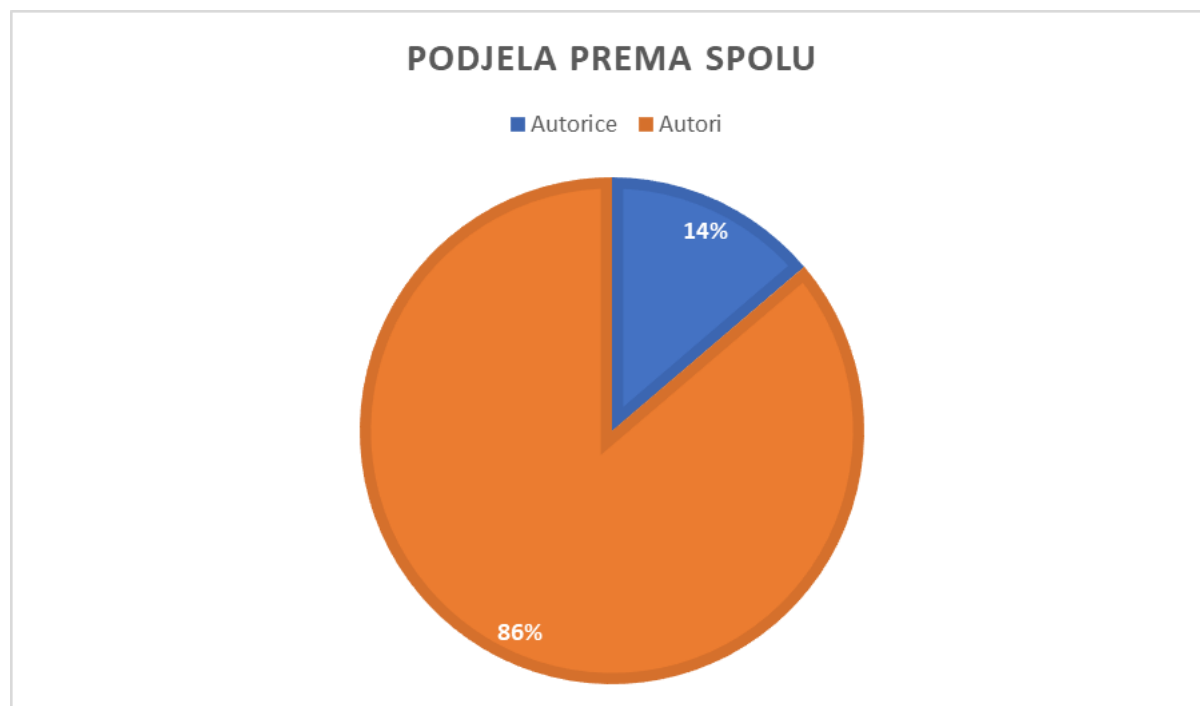
Iako 72 anonimne jedinice građe nisu zanemariv broj, budući da čine 26 % objavljenih djela u istraživanom razdoblju, nužno je naglasiti kako je uglavnom riječ o pjesmaricama i slikovnicama⁷¹. Slikovnice objavljene u razdoblju od 1900. do 1920. godine nastavljaju praksu započetu u prošlom stoljeću – one su većinom pohrvaćene ili prilagođene hrvatskom jeziku s time da se nigdje na građi ne navodi s kojeg su jezika prevedene niti tko je autor izvornika. Također, čest je slučaj da se preuzimaju strane ilustracije na koje se samo dodaje hrvatski tekst. O toj praksi u 19. stoljeću, a koja se nastavila i u prva dva desetljeća 20. stoljeća, pišu Hameršak i Zima: „Raširenost anonimnosti u hrvatskoj dječjoj književnosti 19. stoljeća imala je svoju podlogu i u tadašnjim zakonima o tisku koji nisu zahtjevali da se navede ime autora i koji su autorsko pravo vezivali uz tekst na određenom jeziku zbog čega autori nisu imali ingerenciju nad prijevodima i atribucijom vlastitih tekstova (...)“⁷².

⁷⁰ Ibid., str. 107.

⁷¹ Ovdje je potrebno ukazati na problem definiranja slikovnice kao knjige prema UNESCO-ovoj definiciji omeđenih publikacija. O tom problemu bit će riječ u daljnjem tekstu.

⁷² Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 106.

Osim navedene analize, provedena je i analiza po spolu autora_ica. Tako od 206 autorskih djela⁷³ njih 175 su napisali autori, dok su 29 djela napisale autorice.

Slika 2.1.: Postotak autora i autorica u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Potonja analiza odgovara istraživanjima koje navode Hameršak i Zima, ističući ono Andrijane Kos-Lajtman⁷⁴ koja uočava veliku diskrepanciju u spolu pri tome ističući kako su većinom autori bili učitelji ili kulturni radnici. Prva dva desetljeća 20. stoljeća očito nastavljaju s istom praksom zbog čega u analizi samo 14 % objavljenih djela su napisale autorice. No, potonji trend Hameršak i Zima promatraju iz drugačijeg očišta. Naime, one u takvim istraživanjima uočavaju izostanak sociohistorijskog pristupa. Iako je puno manje autorica, s druge strane one puno češće objavljuju u dječjim publikacijama, nego u nedječjim. To je povezano i s položajem žena, ali i statusom dječje književnosti u društvu – obje egzistiraju na samim marginama društva zbog čega je dječja književnost, kao marginalno područje, otvorenije prema marginalnim skupinama.⁷⁵

Analiza podataka o odgovornosti u bibliografskim zapisima ukazuje na, iako ne zanemariv, ali ipak smanjeni broj anonimnih djela što korespondira s konstatacijom kako na prijelazu u 20. stoljeću dolazi do profesionalizacije dječje književnosti. Također, autorska djela svjedoče i o većoj usmjerenosti na književnost kao umjetnost, a manje na „vježbalište za pravu književnost“.⁷⁶

⁷³ Jedno od djela je korporativni autor.

⁷⁴ Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 102.

⁷⁵ Usp. ibid., str. 102-103.

⁷⁶ Ibid., str. 101.

3.3. Nakladništvo

Skupina 4 bibliografskog zapisa podrazumijeva podatke o izdavanju i raspačavanju koje katalogizator preuzima bez obzira na mjesto na kojem je taj podatak naveden u jedinici građe – da li je to omotni list, naslovna strana, sporedna naslovna strana ili zadnji list publikacije. Čest je slučaj da podatak nije naveden, pa se u bibliografskim zapisima u uglatoj zagradi navodi kratica „s. l.“ (sine loco): [S. l.] za mjesto⁷⁷, a za nakladnika isto u uglatoj zagradi „s. n.“ (sine nomine): [s. n.]⁷⁸. U slučaju građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti u razdoblju od 1900. do 1920. godine napravljena je analiza nakladnika koji se pojavljuju s više od jednog izdanja, dok su u jednu skupinu svrstani nakladnici samo s jednim izdanjem te u jednu zajedničku skupinu inozemni nakladnici. Završna shema izgleda ovako:

Slika 3: nakladnici po broju izdanja.

Kao što je vidljivo u grafikonu, nesumnjivo vodi Knjižara Stjepana Kuglija s 64 objavljene publikacije od 1900. do 1920. godine. Nužno je napomenuti kako su se kod analize objedinile

⁷⁷ Usp. ISBD(M): Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevele, hrvatske primjere odabrale i izradile Vesna Hodak i Karolina Holub]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

⁷⁸ Ibid.

sve varijacije naziva Knjižare St. Kugli koja se mijenjala kroz tih 20 godina⁷⁹. Objedinjavanje je rađeno „ručno“, tj. nije bilo moguće automatski izvući podatke u Alephu, budući da nakladnici nisu normiran.⁸⁰ Knjižaru St. Kugli slijede izdanja Hrvatskog pedagoško-književnog zbora s 21 objavljenom publikacijom u razdoblju od 1900. do 1920. Ova dva nakladnika s praksom izdavanja dječjih knjiga započinju još u 19. stoljeću. Kako navode Hameršak i Zima: „(...) nakladničko polje dječje književnosti u hrvatskom se kontekstu od sredine 19. stoljeća sastoji od nekoliko dominantnih nakladnika koji u duljem vremenskom razdoblju i u značajnom broju kontinuirano objavljuju knjige za djecu (...)“⁸¹. Nakon Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, prednjače s istim brojem izdanja (14), knjižara Gustava Neuberga u Križevcima te Knjižara G. E. Margold iz Donjeg Miholjca. Potonja knjižara uglavnom je objavljivala anonimna djela, tj. slikovnice. Nakladna knjižara Jaroslava Merhauta iz Zagreba u istom razdoblju izdaje 12 djela. U vlastitoj nakladi izdano je 10 publikacija. Knjižara J. B. Stifler iz Varaždina i Knjižara Gjura Trpinca iz Zagreba objavljuju po 9 djela, Zbor duhovne mladeži zagrebačke, koji s radom započinje još u 19. stoljeću pod nazivom Kolo mladih rodoljuba, u razdoblju do 1900. do 1920. objavljuje 8 publikacija. Po 5 publikacija izdaju Knjižara M. Breyera (Zagreb), Knjižara Ivana Sagana (Karlovac) i Knjižara i knjigotiskara Ljudevita Szeklera (Osijek). Nadalje, po 4 publikacije izdaju Radićeva slavenska knjižara (Zagreb), J. Čaklović (Zagreb), Kraljevska hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada (Zagreb) i Franjo Župan (Zagreb). S po jednom objavljenom publikacijom namijenjenoj djeci u prva dva desetljeća 20. stoljeća zastupljeno je 26 nakladnika, dok je u susjednim državama u istom razdoblju objavljeno 4 publikacije hrvatske dječje književnosti i to 3 u Sarajevu.

Navedena analiza osim što pokazuje broj objavljenih publikacija, također pokazuje zastupljenost nakladničke djelatnosti po gradovima. Kao administrativno središte razumljivo je da Zagreb prednjači s brojem objavljenih publikacija kao i s brojem nakladnika. Za Zagrebom ne zastoje ni istočna Hrvatska, prije svega Osijek i Donji Miholjac. S manje

⁷⁹ O svim varijacijama naziva Knjižare St. Kugli pisao je Berislav Majhut u svojem radu *Datiranje Kuglijevih izdanja // Osmišljavanja: zbornik u čast 80. rođendana akademika Miroslava Šicela / uredio Vinko Brešić*. Zagreb: Filozofski fakultet, 2006.

⁸⁰ O tome piše i Anita Marin u svojem radu *Hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga kao izvor podataka o tiskarstvu i nakladništvu u Hrvatskoj: analiza knjiga objavljenih od 1900. do 1909. godine*, ističući kako je analizu radila “ručno” “da bi se za svakog pojedinačnog nakladnika/tiskara utvrdili svi različiti oblici imena koja je trebalo svesti pod jedan usvojeni oblik (...)” (Marin 2020: 30) jer nisu normirani u knjižničnom sustavu. O sličnom problemu pišu i Ivana Hebrang Grgić i Ana Barbarić u radu *Metodologija prikupljanja podataka i izrade retrospektivne bibliografije iseljeničkog tiska* kako je pretraživanja urednika i nakladnika u katalogu NSK bilo problematično zbog “neujednačne katalogne prakse” (Hebrang Grgić; Barbarić, 2019: 39).

⁸¹ Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 61.

publikacija su zastupljeni gradovi Karlovac, Varaždin i Bjelovar, dok je Dalmacija zastupljena samo s 2 publikacije koje je izdala Knjižara Jadran u Dubrovniku.

Također je iz podataka vidljivo kako tržištem dominiraju nakladnici koji su s objavljivanjem dječjih knjiga započeli sredinom 19. stoljeća, a prijelazom u 20. stoljeću javlja se veći broj manjih nakladnika koji sporadično objavljuju dječje knjige te nakladnici koji su „specijalizirani za pojedini aspekt, žanr ili perspektivu dječje književnosti“⁸²

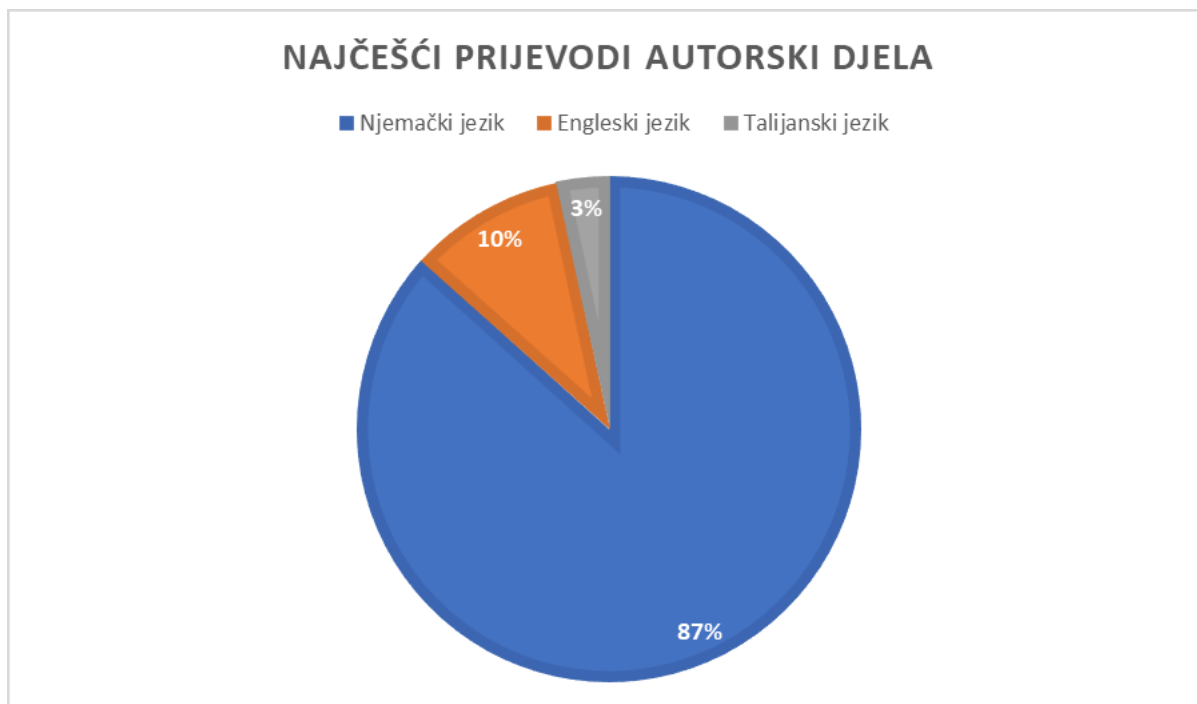
3.4. Jezik

Od 279 objavljenih publikacija u razdoblju od 1900. do 1920. sve su na hrvatskom jeziku, no 64 autorska djela su prevedena. Najčešće se prevodilo s njemačkog jezika o čemu svjedoči veliki broj reizdanja pustolovnih i ćudorednih pripovijetki⁸³ Franza Hoffmanna te Christophona von Schmida. Njihova poetika je karakteristična za devetanestostoljetnu dječju književnost. Također, veliki je broj prevedenih nabožnih djela, poput *Isus prijatelj malenih ili Pustite k meni malene* Ägidiusa Jaisa⁸⁴. Iako dolazi do promjena unutar poetike dječje književnosti na prijelazu u 20. stoljeće i dalje se mogu naći, kako pokazuje analiza bibliografskih opisa, velik broj djela koja su bila aktualna u 19. stoljeću i koja usporavaju razvoj domaće književne produkcije. Nakladnici i dalje objavljuju funkcionalna djela koja pokazuju djeci kako postati odgovoran odrastao. Čak su 52 publikacije u razdoblju od 1900. do 1920. godine prevedene s njemačkog jezika, slijedi engleski jezik s 6 prijevoda, talijanski s 2, francuski, norveški, grčki i španjolski s po jednom publikacijom.

⁸² Ibid., str. 61.

⁸³ Ćudoredne su pripovijetke karakteristična žanr dječje književnosti 19. stoljeća te su usmjerene na pouku kao središte žanra. Utemeljena je na prizorima iz stvarnog života kako bi pouka bila djelotvornija, no zbog plošnih likova (crno-bijela podjela) i situacija često ne djeluje stvarno te je više usmjerena na emocionalnu manipulaciju i moralnu pouku.

⁸⁴ U razdoblju od 1905. do 1917. djelo je izdano 5 puta.

Slika 4: primjer jezika s kojih se najviše prevodilo u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Rezultati od 87 % prijevoda s njemačkog jezika ne iznenađuju, budući da je tada teritorij Hrvatske bio u sklopu Austro-Ugarske Monarhije.

Vezano uz anonimne publikacije, samo je 10 s navedenim jezikom izvornika, dok se za ostale 73 publikacije ne može sa sigurnošću reći jesu li prevedene i s kojeg jezika, budući da ti podaci nisu navedeni na publikaciji. Od 10 publikacija na kojima je naveden jezik izvornika, najviše ih je prevedeno s engleskog (5), ostali jezici su francuski, talijanski, njemački, danski i arapski. Uglavnom je riječ o slikovnicama ili pjesmaricama.

3.5. Broj izdanja po godinama

Kao podatak o nakladniku, i podatak o godini izdanja pripada skupini 4. elemenata bibliografskog zapisa. Kod izrade je bibliografskih zapisa na HRB-u nužno upisati godinu izdanja i onda kada na publikaciji nije navedena. Iz tog razloga važan dio izrade zapisa čini i pozadinski istraživački rad, kao u slučaju pronalaska ispravne godine izdanja. Ako katalogizator nije siguran da li je godina ispravna „u uglatoj se zagradi navodi približna godina izdavanja ili raspačavanja“⁸⁵. Osim što je godina bitna iz statističkih razloga, bitna je i za

⁸⁵ ISBD(M): Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevele, hrvatske primjere

uočavanja mijena kroz koje je prolazila npr. nakladnička politika, ili može ukazati na neki diskontinuitet u izdavanju publikacija. Prema analizi objavljenih publikacija u razdoblju od 1900. do 1920. najviše ih je objavljeno na samom početku 20. stoljeća, tj. 1900. godine, njih 40. Slijede 1907. godina s 29 i 1920. godine s 26 izdanih publikacija.

Slika 5: Broj objavljenih djela u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Najveći broj publikacija izdano je na samom početku 20. stoljeća i predstavljaju nastavak devetnaestostoljetne poetike. Većinom su objavljivani prijevodi pustolovnih, čudorednih i nabožnih pripovijetki. Na kraju drugog desetljeća 20. stoljeća, 1920. godina, prevladavaju slikovnice te književna djela u čijem je fokusu književnost kao umjetnost. Drugo desetljeće 20. stoljeća obilježila su burna politička zbivanja te Prvi svjetski rat. Analiza broja izdanja prema godinama pokazuje kako tih godina, od 1914. do 1918. dolazi do smanjenog broja izdanja, ali ne onoliko koliko bi se očekivalo s obzirom na okolnosti. Tako je 1914. godine objavljeno 13 publikacija, 1915. 15, 1916. godine je izašlo 11 publikacija, a najmanji broj izdanja u cijela dva desetljeća – 3 – objavljeno je 1917. godine, među kojima je već spomenuto djelo Ägidiusa Jaisa *Isus prijatelj malenih ili Pustite k meni malene*. U tom poratnom razdoblju dolazi i do određenih promjena unutar poetike hrvatske dječje književnosti, naime javlja se Ivana Brlić-

odabrale i izradile Vesna Hodak i Karolina Holub]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 53.

Mažuranić⁸⁶ s *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* (1913.) i *Pičama iz davnine* (1916.). U to vrijeme, prema Majhutu⁸⁷, postoji tradicija produkcije hrvatske dječje književnosti stara 120 godina, a na nju se oslanja i Ivana Brlić-Mažuranić koja „ne stoji na početku ni na kraju te produkcije, ali je svojim djelima postavila temelje za kanonizaciju i utjecala na artikulaciju svijesti o dječjoj književnosti koja nije samo praktična i didaktično-pedagoška“.⁸⁸ Kao što je spomenuto i na samom početku rada, velika kriza i u ovom razdoblju utječe na promjene unutar društvenog i umjetničkog života.

3.6. Nakladničke cjeline

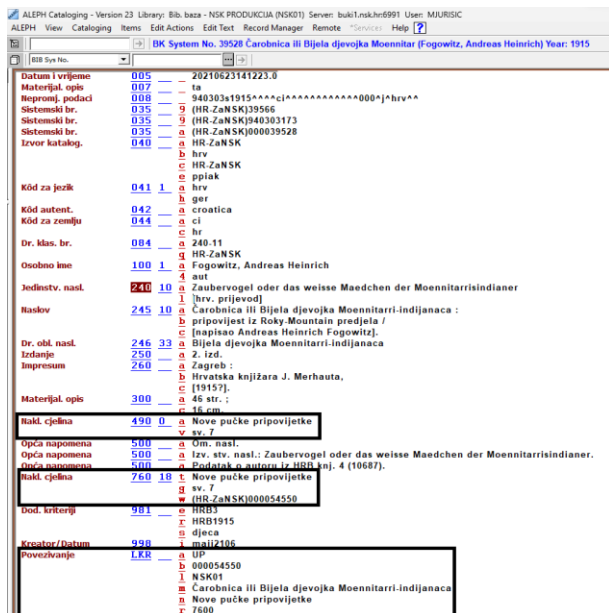
Poseban dio bibliografskih zapisa čine i nakladničke cjeline. Nakladnička cjelina pripada skupini 6 elemenata bibliografskih zapisa te se bilježi „samo kad se svi dijelovi publikacije objavljuju (ili se namjeravaju objaviti) u istoj nakladničkoj cjelini ili kolu.“⁸⁹ Nakladničke cjeline mogu biti numerirane, tj. s navedenim brojevima svezaka, i nenumerirane (bez navedenih svezaka). Bibliografski zapisi su povezani s njima, pri čemu govorimo da se zapisi rade u razinama. Na slici je primjer bibliografskog zapisa donje razine nakladničke cjeline u integriranom knjižničnom programu Aleph s označenim vezama pomoću kojih je bibliografski zapis spojen na nakladničku cjelinu.

⁸⁶ Ivana Brlić-Mažuranić objavljuje od početka 20. stoljeća, 1902. godine izlazi njezino djelo *Valjani i nevaljani: pripoviedke, priče i pjesmice za dječake*. No, tek djelom *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* i kasnije *Priče iz davnina* postaje prepoznata u hrvatskom književnom polju.

⁸⁷ Majhut, B. Recepcija romana *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić. // *Nova croatica* 2/[32], 2/[52] (2008), 43-115 [citirano: 2024-01-29]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/174662>.

⁸⁸ Jurišić, M. Knjiga omladini Ivane Brlić-Mažuranić. // *Kroatologija* 5/1, 2014., 69-90. [citirano: 2024-01-29]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/202748>.

⁸⁹ ISBD(M): Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevele, hrvatske primjere odabrale i izradile Vesna Hodak i Karolina Holub]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

Slika 6: Primjer bibliografskog zapisa za donju razinu

nakladničke cjeline u integriranom knjižničnom programu Aleph s označenim vezama.

U razdoblju od 1900. do 1920. godine pojavljuje se 22 nakladničke cjeline koje u potpunosti ili djelomično objavljuju dječju književnost, kako domaću, tako i prijevodnu. One s najviše izdanja s objavljivanjem su krenule još u 19. stoljeću, a to su Knjižnica za mladež Hrvatskog predagoško-književnog zbora koja započinje s objavljivanjem 1878. godine, a završava 1944. U razdoblju od 1900. do 1920. godine unutar potonje nakladničke cjeline objavljena je 21 publikacija dječje književnosti.

Među uspješnijim nakladničkim cjelinama je i ona nakladnika Jaroslava Merhauta – Nove pučke pripovijetke – čiji točan datum izlaska nije utvrđen, ali se pretpostavlja da se s objavljivanjem krenulo oko 1915. godine. U potonjoj je nakladničkoj cjelini objavljeno 9 publikacija do 1920. godine. Početak izlaženja nakladničke cjeline Biblioteka za mladež varaždinskog nakladnika J. B. Stiflera također nije poznat, no u razdoblju od 1900. do 1920. u njoj je objavljeno 5 publikacija. S po tri publikacije objavljene u razdoblju od 1900. do 1920. godine ističu se nakladničke cjeline Zabavna knjižnica „Zbora duhovne mladeži zagrebačke“: spisi za mladež koja također datira u 19. stoljeće, a svoje djelovanje nastavlja i u prva dva desetljeća 20. stoljeća. Zatim, Hrvatska biblioteka koju započinje Lavoslav Hartmann još 1882., a poslije, kako knjižara prelazi u ruke Stjepana Kuglija i Alberta Deutscha, nastavlja izlaziti pod istim imenom sve do 1922. godine. Još jednu nakladničku cjelinu pod nazivom Knjižnica za mladež od 1900. godine počinje izdavati i knjižara Gustava Neuberga iz Križevaca koja također objavljuje svega 3 sveska. S po 2 publikacije u razdoblju od 1900. do 1920. godine zastupljeni su sljedeće nakladničke cjeline: Zabavna knjižnica za mladež Narodne prosvjete

koja započinje s izlaskom na samom kraju drugog desetljeća, 1920. godine; Hrvatska kazališna biblioteka koju od 1899. godine objavljuje nakladnik L. Hartmann (Kugli i Deutsch) te nastavlja izlaziti do 1939. godine. I posljednja, s po dvije publikacije, je nakladnička cjelina Dječje pozorište koju također izdaje St. Kugli od oko 1919. godine. Po jednu publikaciju u prva dva desetljeća 20. stoljeća ima 12 nakladničkih cjelina.

Važno je naglasiti kako i na ovom malom uzorku možemo vidjeti kako se od samo par nakladnika koji su pri kraju 19. stoljeća krenuli s objavljivanjem nakladničkih cjelina, u 20. stoljeću taj broj povećao. Osim što je pridonio većoj ponudi dječje književnosti na hrvatskom jeziku, isto tako je napravio i „pomutnju“ kod obrađivanja tih podataka. Naime, nekoliko nakladničkih cjelina dijeli isti naziv, a ako nedostaju osnovni podaci ponekad je teško odrediti kojoj cjelini pripada neko djelo, primjerice naziv Knjižnica za mladež⁹⁰ nose tri nakladničke cjeline. Također, nazivi nakladničkih cjelina često nose nazive koji su usmjereni i na djecu i na odrasle (o čemu će više biti riječ u sljedećem podpoglavlju), poput Knjižnica za mladež i puk⁹¹ ili već spomenute Nove pučke pripovijetke, ili govore o namjeni cjeline. Što se tiče namjene, najčešća je kombinacija naziva Knjižnica za pouku i zabavu⁹² ili Zabavno-poučna knjižnica⁹³. Isto tako, nailazi se i na tematski određene nakladničke cjeline poput Hrišćanska knjižnica⁹⁴, Odabrana djela za školu⁹⁵ ili Kriminalna biblioteka⁹⁶ te Moderna kriminalna biblioteka⁹⁷.

Nužno je imati na umu kako potonji podaci nisu potpuni, budući da se podpolje \$s „djeca“ upisuje tek od 2020. godine te je mnogo bibliografskih zapisa bez potrebnog podpolja.

3.7. Čitatelji dječje književnosti

Analizom bibliografskih opisa može se iščitati i podatak: kome je dječja književnost namijenjena? Iako bi najvjerojatniji odgovor bio djeci, s druge strane podaci iz glavnog stvarnog naslova i podređenog stvarnog naslova pokazuju i drugačije slučajeve.

⁹⁰ Jednu izdaje spomenuti Gustav Neuberger, jednu Rudolf Franjih Magjer, a jednu Hrvatski pedagoško-književni zbor.

⁹¹ Počinje izlaziti 1905. godine u nakladi Fleischmann.

⁹² Počinje izlaziti 1915. godine u nakladi Lavoslava Weissa.

⁹³ Počinje izlaziti 1900. godine u nakladi D. Benko.

⁹⁴ Počinje izlaziti oko 1900. godine, naklada nije poznata.

⁹⁵ Nije poznat početak objavljivanja, a nakladnik je B. Vodnik.

⁹⁶ Nije poznat početak objavljivanja niti nakladnik.

⁹⁷ Počinje izlaziti 1914. godine u nakladi Jaroslava Merhauta.

U istraživanjima dječje književnosti opće je poznato da dječje književnost nije namijenjena samo djeci, tj. djeca nisu jedini čitatelji. Kod tekstova dječje književnosti, kako navode Hameršak i Zima, uvijek je pristuan „tekst iz sjene“ namijenjen odraslima⁹⁸. No, za povijest je hrvatske dječje književnosti važan fenomen „eksplicitno i istodobno obraćanje djeci i odraslima“⁹⁹ što se zapaža od samih početaka hrvatske dječje književnosti pa sve do prvih godina 20. stoljeća. Isprva je to obraćanje bilo višeadresatsko, tj. autor se u djelu obraćao djeci i odraslima s različitih pozicija: djeci u podnaslovu, a odraslima u predgovoru s „uputama“ kako odgojiti dijete¹⁰⁰. Od sredine 19. stoljeća sve se više publikacija, kako navode Hameršak i Zima, obraća djeci i puku, tj. izjednačava ih i polazi od pretpostavke „o moralno ili spoznajno srodnim značajkama djece i neobrazovanih odraslih, puka“¹⁰¹. Tekstovi koji su adresirali i djecu i puk bili su usmjereni na dječje čitanje na glas u svrhu obrazovanja neobrazovanih odraslih. Ta se praksa manje potiče do kraja 19. stoljeća kada se „naglasak stavljao na dobnu diferencijaciju unutar same dječje skupine“¹⁰². To je sve više uočljivo na djelima objavljenima u prva dva desetljeća 20. stoljeća, tako u nekim publikacijama u podređenom stvarnom naslovu je istaknuta mladež, a negdje djeca. No, postoje i djela koja istovremeno adresiraju mlade i puk, poput djela Ivana Lepušića *Borje i omorje: izvorne pripovijetke i priče za mladež i puk* iz 1905.

⁹⁸ Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 18.

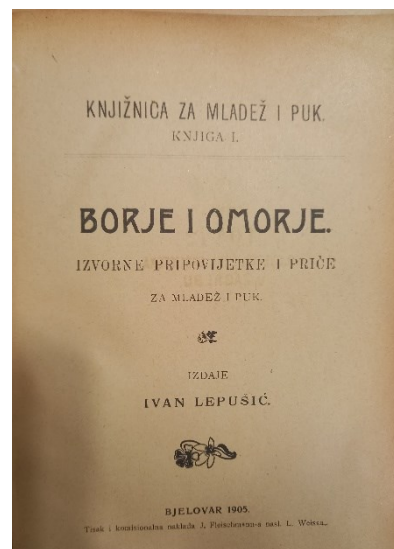
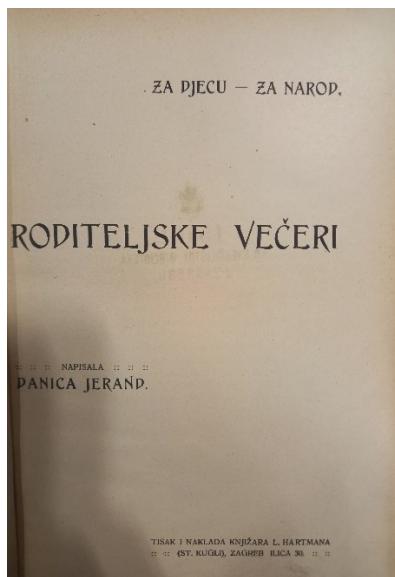
⁹⁹ Ibid., str. 122.

¹⁰⁰ Usp. Ibid., str. 123.

¹⁰¹ Ibid., str. 124.

¹⁰² Ibid., str. 125.

godine ili djelo Danice Jerand *Roditeljske večeri: za djecu – za narod.*

Slika 7 i 7.1.: primjer jednoznačne višeadresatske dječje književnosti¹⁰³.

Osim navedenog česta je podijela djela i prema spolu djeteta, kao npr. djelo Ägidiusa Jaisa koje u podređenom stvarnom naslovu glasi: *molitvena knjižica s katekizmom i pjesmama za dječake*. Podrobnija analiza bibliografskih zapisa ukazuje kako je u razdoblju od 1900. do 1920. objavljeno 6 publikacija koje se u svojem podređenom stvarnom naslovu obraćaju djeci, mladeži i odraslima, 7 je publikacija u kojima se autor obraća samo muškim čitateljima te 3 publikacija koje su namijenjene samo čitateljicama.

Podaci koji su prikupljeni iz analize bibliografskih zapisa idu u prilog tezi kako se početkom 20. stoljeća smanjuje broj publikacija namijenjeni i djeci i odraslima, a povećava se diferencijacija djela s obzirom na dob čitatelja_ica.

3.8. Univerzalna decimalna klasifikacija

Od 2019. godine na Odsjeku Retrospektivne bibliografije katalogizatori sami u bibliografske zapise unose oznake za univerzalnu decimalnu klasifikaciju¹⁰⁴ i to njezin skraćeni oblik pripremljen na Odsjeku Sadržajne obrade. UDK predstavlja indeksni jezik „u obliku klasifikacijske sheme“¹⁰⁵ koja omogućuje „klasifikaciju cjelokupnog ljudskog znanja i

¹⁰³ Ibid., str. 124.

¹⁰⁴ U daljnjem tekstu UDK.

¹⁰⁵ Univerzalna decimalna klasifikacija: skraćeno izdanje. // urednica Lidija Jurić Vukadin. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica. 2013. Str. 5

umijeća, kao i indeksiranje i pronalaženje podataka o sadržajnim dokumentima na bilo kojem mediju.“¹⁰⁶ Iako je UDK izvrsno pomagalo u pretraživanju i klasifikaciji ono također može biti i ograničavajuće, posebno kada je u pitanju književnost.

U slučaju dječje književnosti koristi se UDK-a oznaka za hrvatsku književnost (821.163.42), pomoćna oznaka za dječju književnost (-93) i pomoćna oznaka za vrstu (-1: pjesništvo; -2: drama. Kazališni komad; -31: roman; -32: pripovijetka).¹⁰⁷ No, najčešće se koristi samo glavna oznaka za hrvatsku književnost s pomoćnom oznakom za vrstu ili, ako je riječ o prijevodu, kombinaciji UDK-a oznake za izvornik + pomoćna oznaka za vrstu + oznaka za jezik prijevoda (vidi sliku 8. 1.). Većina UDK-a oznaka za hrvatsku dječju književnost je ista te se donekle može utvrditi koje su književne vrste najčešće prevladavale u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Veliki broj bibliografskih zapisa sadrži stare UDK oznake (vidi slika 8) koje se ne mijenjaju kada se opis uređuje. Kada se izrađuje novi bibliografski opis ili stari opis nema UDK-a, dodaju se nove UDK-a oznake (vidi slika 8.1).

Problem kod UDK-a oznaka predstavljaju stari zapisi kod kojih se stari UDK-a nije promjenio zbog čega nije odgovarajuć i teško je okupiti točne podatke. Jedini je način pretrage „ručno“ pretraživati zapise kako bi se moglo doći do nužnih zaključaka.

¹⁰⁶ Ibid., str. 5.

¹⁰⁷ Ibid., str. 462.

desetljeću 20. stoljeća kada je i dalje pripovijetka dominantna književna vrsta. No, u oba razdoblja prisutan je i veliki broj poezije, igorkaza i bajki. Također, od 1910. godine do 1920. povećava se broj slikovnica. Slikovnice većinom nisu označene posebnom UDK-a oznakom (087.5), nego se navodi samo UDK-a oznaka za hrvatsku književnost.

Podaci o broju objavljenih dječjih romana u razdoblju od 1900. do 1920. godine ne poklapaju se s detaljnom bibliografijom dječjih romana koju je izradio Berislav Majhut u svojoj knjizi *Pustolov, siročić i dječja družina: hrvatski dječji roman do 1945.*, ali niti s poimanjem pojma dječjeg romana. Berislav Majhut tako u svojoj analizi pod roman svrstava i spomenute pripovijetke Franza Hoffmana obrazlažući kako je dječji roman u usporedbi s romanom za odrasle kraći zbog „mogućnosti dječje koncentracije [i] zadržavanja fokusirane pažnje“¹⁰⁸. Također, Majhut ističe kako se upravo zbog usporedbe s romanom za odrasle upada u „metodološku pogrešku“ jer se „dječji roman pokušava odrediti u odnosu na vrstu književnog djela koja pripada drugom književnom sustavu.“¹⁰⁹. No, kao što je spomenuto na početku ovog rada, često odmicanje od komparacije dječje književnosti s nedječjom književnosti dovodi do stvaranja izdvojenog čitatelja i izdvojene književnosti. Nadalje Majhut u teorijskom obrazlaganju ističe kako „dužina teksta ne može biti presudni kriterij svrstavanja teksta u roman ili pripovijetku. Utvrđivanje pripadnosti donosi se na temelju strukture djela, a ne dužine teksta.“¹¹⁰. Budući da se u analizi bibliografskih opisa nije ulazilo u sam sadržaj djela, potonja su se spomenuta djela svrstala u pripovijetke te će u ovom radu, zasada, tako i ostati. Proces revidiranja tih zapisa, ako je nužno, svakako će biti jedan od zadataka u daljnjem radu na građi za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti. Upravo iz tih razloga, popis Berislava Majhuta se ne poklapa s popisom na Odsjeku Retrospektivne nacionalne bibliografije. No, osim toga, Majhut u svojoj bibliografiji ima i djela ili izdanja pojedinih djela koja u katalogu NSK-a nisu navedena te treba istaknuti kako je njegova bibliografija hrvatskih dječjih romana potpunija od ove. Razlog tomu može biti već spomenuti nedostatak da se podpolje Ss „djeca“ počeo koristiti tek 2020. godine te se više usmjerilo na uvrštavanje građe koja nije bila obrađena, dok je još ostao veliki broj starijih bibliografskih zapisa kojima nedostaje to isto podpolje. Stoga, kroz analizu UDK-a oznaka ne možemo dobiti jasnu sliku najzastupljenijih književnih vrsta u hrvatskoj dječjoj književnosti, barem u usporedbi s Majhutovom bibliografijom, ali i zbog neujednačenosti univerzalne decimalne klasifikacije u

¹⁰⁸ Majhut, B. *Pustolov, siročić i dječja družina: hrvatski dječji roman do 1945.* Zagreb: FF press. 2005. Str. 39.

¹⁰⁹ Ibid., str. 37.

¹¹⁰ Ibid., str. 40.

bibliografskim zapisima. No, svakako su se kroz ovu analizu otvorili novi smjerovi istraživanja građe koji će pomoći pri daljnjoj klasifikaciji publikacija iz hrvatske dječje knjižvnosti.

3.9. Izazovi prezentizma i poimanje dječje knjižvnosti

Prezentizam kao „prezentacija prošlosti iz perspektive sadašnjosti“¹¹¹ problem je koji zahvaća i izradu bibliografija. Retrospektivne bibliografije, kao što je i ova, obuhvaćaju građu objavljenu u određenom vremenskom razdoblju, no postavlja se pitanje da li je sve što je objavljeno, a u određenom se kontekstu referira na djecu, u razdoblju od 1900. do 1920. godine i dječja knjižvnost? Naime, malo je relevantnih izvora koji mogu reći što su djeca ili mladi čitali od 1900. do 1920. godine, kao što su dnevници ili zapisi suvremenika¹¹². Hameršak i Zima tako navode primjer Imber Tkalca¹¹³ koji piše o svojem dječjem čitanju u 19. stoljeću. On vrlo rano počinje čitati Dantea i Shakespearea što nikako ne odgovara današnjoj percepciji dječjeg čitanja i dječje knjižvnosti. Tako se i pri analizi građe za Retrospektivnu bibliografiju dječje knjižvnosti od 1900. do 1920. godine postavilja pitanje što se tada smatralo dječjoj knjižvnošću i da li su neka djela dječja knjižvnost zato jer se danas smatraju dječjom knjižvnošću? Prije svega misli se na djela poput Gundulićeve poeme *Suze sina razmetnoga* koja je danas lektirni naslov, no da li se smatrala dječjom knjižvnošću i u razdoblju od 1900. do 1920.? Ili primjer *Sherlocka Holmesa* Arthura Conana Doylea? Osim pitanja što se i kada smatralo dječjom knjižvnošću, važno je i pitanje koje je postavljeno na samom početku rada – „kada i zašto je nešto knjižvnost?“¹¹⁴, u ovom slučaju dječja knjižvnost. Tako su se u bibliografiji dječje knjižvnosti od 1900. do 1920. našla i djela poput *Neven-list u spomen Zlatka Kocha, klerika Đakovačke biskupije* ili *Nad liesom svog nezaboravnog druga Gjуре Kulića: oda*. Oba djela su nekrolozi. Prvo je djelo napisao Miroљjub što je pseudonim Ante Evetovića koji piše nekrolog mladom kleriku koji umire u 18. godini života. Drugo djelo je nekrolog u stihovima, potpisan sa skupnim pseudonimom „IV. razred“. Oba djela nisu dječja knjižvnost, no iz krivo postavljenih parametara dodano im je podpolje \$s „djeca“. Također, u bibliografiju je uvedeno i djelo *S djecom iz Petrovaradina u Zagreb, na Plitvička jezera i na*

¹¹¹ Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju knjižvnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 25.

¹¹² Trebalo bi uzeti u obzir i veliki broj nepismenih u tom razdoblju. Naime, prema nekim istraživanjima Banska Hrvatska u 20. stoljeće ulazi s 50 % nepismenog stanovništva. Više vidi na: <https://histedu.isp.hr/opismenjavanje-kao-obrazovna-struktura-dugog-trajanja/> Za konkretne podatke potrebna su daljnja istraživanja.

¹¹³ Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju knjižvnost. Zagreb: Leykam international. 2015. Str. 121.

¹¹⁴ Ibid., str. 17.

hrvatsko more Mirka Kovačića – djelo je opis školskog izleta, a ne dječja književnost. Djela zasada nisu uklonjena iz bibliografije jer su se u radu željeli pokazati i izazovi s kojima se susreće katalogizator ili bibliograf prilikom izrade zapisa ili uvrštavanja djela u bibliografiju. No, iako nisu uklonjeni, ova djela ne pripadaju dječjoj književnosti i ukazuju kako nije sve što spominje zbirnu imenicu „djeca“ ili su možda autori djeca, dječja književnost te se pri uvrštavanju u bibliografiju treba pozabaviti i sadržajem publikacije, a ne samo informacijama dostupnim na omotnom listu ili naslovnoj strani.

Još jedan vid prezentizma vidljiv je u kontekstu slikovnica koje po UNESCO-ovoj definiciji knjige nikako ne bi spadale u tu kategoriju, budući da ne ispunjava osnovne karakteristike kao „ukoričena tiskana publikacija od najmanje 49 stranica“¹¹⁵. Slikovnice bi, u razdoblju od 1900. do 1920., po UNESCO-ovoj definiciji spadale u kategoriju brošura, tj. „ukoričenih tiskanih publikacija koje sadrže manje od 49 stranica“¹¹⁶. No, takvo promatranje slikovnica oblik je prezentizma, budući da su se u razdoblju kada su objavljivane smatrale „knjigama“ što se uzelo u obzir prilikom uvrštavanja u bibliografiju.

Izazovi prezentizma i određivanja dječje književnosti sastavni su dio rada na bibliografiji i omogućuju da se iz različitih kuteva promatraju bibliografski zapisi i načini njihove obrade, tj. važno je pozadinsko istraživanje koje će omogućiti da korisnici dobiju što autentičniji prikaz objavljenih publikacija u određenom vremenskom razdoblju.

4. Zaključak

Ovim se radom željelo pokazati kako bibliografija nije samo puko povlačenje informacije, već i moćan znanstveno-istraživački alat iz kojeg se mogu iščitati društvene, kulturne i političke prilike koje su utjecale na nakladničko i književno polje. Osim navedenog željelo se pokazati kako se putem obrade bibliografskih zapisa može dobiti uvid u različite silnice koje su utjecale na polje hrvatske dječje književnosti u razdoblju od 1900. do 1920. godine. Taj rad se odvijao na Odsjeku Retrospektivne nacionalne bibliografije u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu u sklopu projekta Retrospektivna bibliografija hrvatske dječje književnosti od 1835. do 1990. godine. U sklopu ovog rada obradili su se podaci za prva dva desetljeća 20. stoljeća. Analiza se provodila kroz osnovne elemente bibliografskog opisa omeđenih publikacije. Tako

¹¹⁵ Knjiga. // Wikipedia. 2023. [citirano: 2024-01-30]. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Knjiga>.

¹¹⁶ Ibid.

su se obradili podaci o odgovornosti, nakladnicima, godini izdanja, nakladničkim cjelinama, podacima koje nam nude glavni stvarni i podređeni stvarni naslov te univerzalna decimalna klasifikacija. Kroz analizu potonjih elemenata bibliografskog opisa omeđenih publikacija, pokazalo se kako se pomoću bibliografija može dobiti zavidan uvid u „način života“ u nekom vremenskom razdoblju. Osim što su se dobili zanimljivi podaci i ukazalo se na određene probleme na koje se nailazi prilikom izrade bibliografija, također se mnogo dobivenih podataka poklapalo s teorijskim istraživanjima dječje književnosti potonjeg razdoblja. Posebno je poglavlje posvećeno problemu prezentizma i pitanju kada i zašto je nešto dječja književnost gdje se pokušalo ukazati na zamke na koje katalogizatori i bibliografi nailaze prilikom stvaranja bibliografija. Taj dio usko je povezan i s poglavljem na samom početku rada o objektivnosti bibliografije i njezinoj povezanosti sa stvaranjem kanona.

Iako je ovaj rad samo zagrebao površinu izrade bibliografija, ipak je dao maleni uvid u njihov značaj za kulturno polje i ukazao na izazove s kojima se u budućnosti bibliografi moraju suočiti.

5. Literatura

1. Bibliografija. // Hrvatska enciklopedija. 2018. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/bibliografija>.
2. Hameršak, M. Pričalice: o povijesti djetinjstva i bajke. Zagreb: Algoritam. 2011.
3. Hameršak, M.; Zima, D. Uvod u dječju književnost. Zagreb: Leykam international. 2015.
4. Harni, S. Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835-1940: struktura, geneza i kulturno-povijesno značenje. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 47, 3-48(2004), 86-104. Dostupno na: <http://eprints.rclis.org/6500/>.
5. Häusner, E-M.; Sommerland, Y. The Role and Function of national Bibliographies for Research. // Cataloging & Classification Quarterly 57:1, 1-4. [citirano: 2024-01-20]. DOI: 10.1080/01639374.2019.1579971.
6. Hebrang Grgić, I.; Barbarić, A. Metodologija prikupljanja podataka i izrade retrospektivne bibliografije iseljeničkog tiska. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 62/1, 2019, 29-48. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/226729>.
7. Hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga: svezak HRB 07 za godine 1900. do. 1909. Dostupno na: <http://bibliografije.nsk.hr/hrb/>.

8. Hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga: svezak HRB 08 za godine 1910. do. 1919.
Dostupno na; <http://bibliografije.nsk.hr/hrb/>.
9. Hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga: svezak HRB 09 za godine 1920. do. 1929.
Dostupno na; <http://bibliografije.nsk.hr/hrb/>.
10. međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ;
odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i
predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko
društvo, 2014.
11. ISBD(M): Međunarodni standardni bibliografski opis omeđenih publikacija /
preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za
katalogizaciju ; [s engleskog prevele, hrvatske primjere odabrale i izradile Vesna Hodak
i Karolina Holub]. Objedinjeno izd. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.
12. Jurišić, M. Knjiga omladini Ivane Brlić-Mažuranić. // Kroatologija 5/1, 2014., 69-90.
[citirano: 2024-01-21]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/202748>.
13. Jurišić, M. Zašto ubiti životinju? Primjeri dječje književnosti. // Animal: knjiga o ne-
ljudima i ljudima: kulturni bestijarij: 3. dio / uredile Antonija Zaradija Kiš, Maja Pasarić
i Suzana Marjanić. Zagreb: IEF : Hrvatska sveučilišna naklada. 2022.
14. Knjiga. // Wikipedia. 2023. Dostupno na: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Knjiga>.
15. Logar, J. Uvod u bibliografiju: teorijski osnovi bibliografije, istorija bibliografije,
pregled bibliografija, bibliografija u Jugoslaviji. Sarajevo: Svjetlost. 1973.
16. Lovrić-Kralj, S. Paradigme tridesetih godina 20. Stoljeća u hrvatskoj dječjoj
književnosti. Doktorski rad. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu. 2014.
17. Majhut, B. Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945. Zagreb: FF
press. 2005.
18. Majhut, B. Datiranje Kuglijevih izdanja // Osmišljavanja: zbornik u čast 80. rođendana
akademika Miroslava Šicela / uredio Vinko Brešić. Zagreb: Filozofski fakultet, 2006.
19. Majhut, B. Recepcija romana *Čudnovate zgrade šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić.
// Nova croatica 2/[32], 2/[52] (2008), 43-115. Dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/174662>.
20. Majhut, B. Bijela područja i crne rupe: povijest hrvatske dječje književnosti. // Veliki
vidar: stoljeće Grigora Viteza. / uredila Marina Protrka Štimec, Diana Zalar, Dubravka
Zima. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. 2013.
21. Marin, A. Hrvatska retrospektivna bibliografija knjiga kao izvor podataka o tiskarstvu
i nakladništvu u Hrvatskoj: analiza knjiga objavljenih od 1900. do 1909. Godine. //

Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema 24/1-2, 2020, 27-50. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/252320>.

22. Protrka Štimec, M. Stvaranje književne nacije: oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća. Zagreb: Filozofski fakultet. 2008.
23. Rogulja, P. Hrvatska nacionalna retrospektivna bibliografija danas. // Crkva u svijetu 25/1, 1990, 86-88. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/54148>.
24. Spargo, T. Foucault i queer teorija. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk. 2001.
25. Stipanov, J. Knjižnice i društvo: od potrebe do mogućnosti. Zagreb: Školska knjiga. 2010.
26. Univerzalna decimalna klasifikacija: skraćeno izdanje. // urednica Lidija Jurić Vukadin. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica. 2013.

Popis slika

Slika 1: primjer bibliografskog zapisa za retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti u integriranom knjižničnom programu Aleph.

Slika 2: Postotak autorski i anonimnih djela u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Slika 2.1.: Postotak autora i autorica u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Slika 3: Nakladnici po broju izdanja.

Slika 4: Primjer jezika s kojih se najviše prevodilo u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Slika 5: Broj objavljenih djela u razdoblju od 1900. do 1920. godine.

Slika 6: Primjer bibliografskog zapisa za donju razinu nakladničke cjeline u integriranom knjižničnom programu Aleph s označenim vezama.

Slika 7 i 7.1.: Primjer jednoznačne višeadresatske dječje književnosti.

Slika 8: Primjer bibliografskog zapisa u integriranom knjižničnom programu Aleph sa starom UDK-a oznakom.

Slika 8.1.: Primjer bibliografskog zapisa u integriranom knjižničnom programu Aleph s novom UDK-a oznakom.

Analiza građe za Retrospektivnu bibliografiju hrvatske dječje književnosti od 1900. do 1920. godine

Sažetak

Cilj je rada ukazati kako bibliografije nisu samo puki popisi knjiga, već odraz kulture jedne zemlje. Budući da je u ovom radu riječ o građi za Retrospektivnu bibliografiju knjiga hrvatske dječje književnosti, željelo se pomoću bibliografskih opisa omeđenih publikacije istražiti polje dječje književnosti u prva dva desetljeća 20. stoljeća. Metode koje su se pri tome koristile su metoda analize, deskripcije, povijesna metoda, metoda kompilacije i metoda komparacije. Rezultati rada su nove spoznaje vezane uz značaj bibliografija i polja hrvatske dječje književnosti. Na temelju istraženih rezultata moguće je organizirati nova istraživanja uzimajući u obzir izazove s kojima se susreće ovaj rad. Ograničenja su se uglavnom odnosila na obradu podataka, budući da pojedina područja nisu objedinjena unutar integralnog knjižničnog kataloga Aleph. Originalnost rada je u tome što do sada hrvatska dječje književnost u prva dva desetljeća 20. stoljeća nije istražena s pozicije bibliografskih opisa omeđenih publikacija.

Ključne riječi: Retrospektivna bibliografija, hrvatska dječja književnost, analiza.

Analysis of materials for the Retrospective Bibliography of Croatian Children's Literature from 1900. to 1920.

Summary

The aim of this paper is to show that bibliographies are not just lists of books, but a reflection of the culture of a country. Since this paper is about the material for the Retrospective Bibliography of books belonging to Croatian Children's Literature, the aim was to investigate the field of children's literature in the first two decades of the 20th century using bibliographic descriptions of monographic publications. The methods that were used were the method of analysis, description, historical method, compilation method and comparison method. The results of the paper are new insights related to the importance of bibliographies and the field of Croatian children's literature. Based on the researched results, it is possible to organize new research through bibliographic descriptions, taking into account the challenges encountered in this paper. Limitations were mainly related to data processing, since certain areas are not unified within the integral library catalog Aleph. The originality of the work is that until now Croatian children's literature in the first two decades of the 20th century has not been researched from the position of bibliographic descriptions of monographic publications.

Keywords: Retrospective bibliography, Croatian children's literature, analysis.